

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

יערף במטר לקחי (לב, ב) - השפעת הגשמים לא נראית מיד, אלא לאחר זמן. כך דברי התורה, למרות שבשעה ששומעים אותם אין מבחינים מיד בהשפעתם, בכל זאת סופם לחדר ולהשפיע. (רבי בונים מפשיסחא)

יערף במטר לקחי תזל כטל אמרתי (שם) - רש"י מפרש, כטל שהכל שומחים בו, לפי שהמטר יש עצבים בו. מטר ראשי תבואת: משאכם, טרחכם, ויבכם. אולם טל ראשי תבואת: טוב לכל. (תורת משה)

תזל כטל אמרתי (שם) - סופי תבואת בגימטריה ע"י שהוא 70, לרמז כי התורה נתנה בשבעים לשון ונדרשת בשבעים פנים. (שפתי כהן)

שאל אביד ויגדך זקניו ויאמרו לך (לב, ז) - אם הבן, אביו וזקנו לומדים תורה, נעשית לו כנחלה שאין לה הפסק: בהנחל עליון גוים. וכן אמרו חז"ל, כל מי שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים, שוב אין התורה פוסקת מן העו"ל. (רבי אלעזר מגרמיזא)

יצב גבלת עמים למספר בני ישראל (לב, ח) - למה העמיד הקב"ה את העמים? למספר בני ישראל, שזוהירו ויזרחו לעמם הנכבדים, ומספר מלשון אבן ספיר המאיר וזורח. (אורח לחיים)

ירכבהו עלי-במתי ארץ (לב, יג) - בגימטריה היא ארץ ישראל. (שפתי כהן)

והש עתדת למו (לב, לה) - והש ראשי תבואת חרש שוטה וקטן, והם מתנבאים על העתידות למו, כדברי חז"ל שמיום שחרב בית המקדש נטלה נבואה מהחכמים ונתנה לשוטים ולקטנים. (פניני דניאל)

כי לא-דבר רק הוא מכם (לב, מז) - מנין לגימטריאות מן התורה? שכן תבואת אלו גימטריה 679, כמנין המלה גימטריאות, וחז"ל למדו הלכות מגימטריאות כגון סתם נזירות שלשים יום שנאמר קדש יהיה, יהיה בגימטריה שלשים. (פענח רזא)

ספורים בפרשה

הצור תמים פעלו כי כל-דרכיו משפט (לב, ד)

רבי שמעון מירוסלב, היה מגדולי תלמידיו של רבי אלימלך מליז'נסק. אחרי נסע אל החוזה מבלין שאמר לו פעם, כי אם רוצה הוא להאריך ימים יכניע עצמו בפני כל צדיק, ואמנם, נסע למאתים וחמשים צדיקים והאריך ימים עד צ"א שנה. בעל פה וגבור היה רבי שמעון כל ימיו, ופעם נכנסו לביתו שני גנבים כליל ששי והוא אסרם בחבלים, הניחם תחת מטתו ושחררם רק לאחר שנים לומר את התהלים. פעם שאלוהו: "במה הארכת ימים?" השיב להם רבי שמעון: "מנעורי קבלתי על עצמי לקבל כל דבר הבא אלי באהבה. ואף שהיו לי בחיי תקופות רבות של עניות ודוקות, תלאות וסורים, תמיד הצדקתי את הדיו כי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט. ואם אשאל חלילה קשיות על הקב"ה, יזמינו אותי לשמים להשיב לי. העדפתי שלא לשאל כדי שלא יקראוני לשמים לקבל הספרים..."

וישמון ישרון ויבעט (לב, טו)

איש אחד, שהיה עני במשך שנים ארפות, התהפך עליו לפתע הגלגל והוא נעשה עשיר מכל. התנאה האיש והתחיל להאמין, כי בזכות חכמתו וכשרונותיו, עשה את החיל הזה, וככל שעשרו גדל גם גאותו תפחה ועלתה. את ידיו קפץ מנתינת צדקה ועל ידיה משכבך הימים הביט בבזו. לימים, הגיע אל ביתו רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב, שאלו נסע האיש מימים ימימה. ראה הרבי את גאותו, קרא לו אל החלון הסגור ובקש ממנו להביט החוצה ולומר מה הוא רואה. השיב האיש: "עוברים ושבים אני רואה". נטלו הרבי, העמידו ליד הראי ואמר לו: "ומה אתה רואה עכשיו?" השיב האיש: "את עצמי אני רואה". הוכיחו הרבי: "גם החלון וגם הראי שניהם עשויים מזכוכית חלקה, אלא שהראי מצפה בקסם והחלון נותר נקי וזו. הפספס שלך גרם לך לראות רק את עצמך". חדרו הדברים אל לבו של האיש והוא קבל על עצמו לשפר את מעשיו.

ויאמר אלהים שימו לבבכם לכל-הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום (לב, מז)

רבי חיים מוולוז'ין, תלמידו המובהק של הגר"א מוילנא, נכנס פעם אל רבו בשחזון הקמת ישיבתו בפיו. הוא פרט את פני הדור ואת מסקנתו כי צריך השעה מחייב את יסוד הישיבה, ותאר בהתלהבות והתפעלות את חשיבות הרעיון ומעלותיו. לפליאתו של רבי חיים, לא השיב הגר"א מאומה ורבי חיים הסיק כי "שב ואל תעשה עדיף". לאחר פשלוש שנים, בהן המשיך רבי חיים להגות ברעיונו הנאצל, שוב עמד רבי חיים לפני רבו והציע בשנית את הצעתו. הפעם הסכים עמו הגר"א וחזק את ידיו. התפלא רבי חיים מדוע נפסל הרעיון בתחלה ועתה הקשר, אולם רבו האיר את עיניו: "גראשונה, כשבאת להציע בפני את תכניתך, ראיתי בה התפעלות יתרה וחששתי שקא מערב בך גם נגיעה אישית. אבל עתה, הרצית את דבריך בכבוד ראש והפחית בך כי לשם שמים פנתה ולכן יצליח הענין בחסדי שמים". זכתה וולוז'ין להיות אם הישיבות והעמידה לגיונות של תלמידי חכמים, מוסרי התורה ומעתיקי השמועה.

נרות לבית הכנסת בעון חלול שבת

בצעירותו של רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב, התגורר בעיר אחת ושם ישב כל היום בבית המדרש ועסק בתורה. בעיר זו, התגורר עגלון פשוט ותמים, שהתפרנס ממסיעותיו הקבועות בעגלתו ובהעברת חפצים מעיר לעיר בתשלום.

היה זה ביום ששי אחד, ובדרך התעכב העגלון בגלל תקלות שונות שצצו בדרך. כשנכנס לעירו, היה זה כבר אחרי שהיום החשיך והשבת פרשה את הנפיה על העירה. משמע, חלל את השבת. לבו של העגלון הכהו על העברה החמורה שעבר והוא לא מצא מנוח לנפשו. כל השבת בקה בדמעות שליש ולא ידע מרגוע, ומיד בצאת השבת הלך אל רב העיר וספר לו על המעשה שארע לו לראשונה בחייו, והוא מבקש ממנו סדר כפרה.

ראה הרב, כי היהודי מצטער בכל לבו על חטאו הכבד, מתחרט על העבר, מתודה ומקבל הוא לעתיד, והקל בענישו. צוהו הרב לתרם כמות של נרות לבית הכנסת, וסר עונו וחטאתו תכפר.

הדבר נודע לרבי מיכל מזלוטשוב שישב בבית הכנסת, ורע היה בעיניו. "ביצד יתכן שעל עון חמור של חלול שבת, תורמים נרות לבית הכנסת ומתכפרים בכך?" אך את תמיהתו שמר רבי מיכל בלבו ולא אמר דבר.

הגיע ערב שבת והעגלון הביא עמו את הנרות כפי שהצטוו מאת הרב, והעמידם בתבה המיוחדת לנרות עד שיבוא השמש וידליקם. לא עברה שעה ארבה וכלב התפרץ פתאום אל בית הכנסת, חטף את כל הנרות שהביא האיש ואכלם. העגלון עוד הספיק לראות ביצד ירד כל עמלו לטמיון והוא פרץ בבכי מר. בשברון לב הלך אל הרב וספר לו, כי תשובתו לא התקבלה בשמים. הרגיעו הרב ואמר לו כי אך מקרה הוא ועליו להביא בשבת הבאה נרות חדשים. בערב שבת, שוב הגיע העגלון ובקדו, נרות, ושוב לא התמזל מזלו. אמנם הכלב לא חטףם, אלא שבאשר החלו את תפלת קבלת שבת, התכוו כל הנרות ונמסו בזמן קצר.

שוב התעצב העגלון וספר את הדברים לרב, אך הוא הרגיעו בשנית וצוהו להביא נרות בפעם השלישית, אך גם הפעם קרה אסון. מיד עם תחלת התפלה, נפתח החלון באקראי ורוח חזקה נכנסה וכבתה את כל הנרות בבת אחת. הפעם היה זה כבר בגדר חזקה ולבו של העגלון נשבר לרסיסים. הוא מאן להתנחם ואמר לרב, כי מן השמים אין חפצים בתשובתו וטוב מותו מחייו. הרהר הרב מעט ואמר: "דע לך שתשובתך נובעת מעמק הלב, אלא שהאברך היושב בבית המדרש וצופה במעשיה, הוא אשר מקלקל בכחו את דרך תשובתך. אין לך עצה, אלא לפנות אל הבעל-שם טוב ותספר לו את כל העניין".

מהר העגלון לנסע למציבו' שהיתה במרחק לא גדול מביתו וספר לבעל-שם-טוב את כל אשר קרהו. הקשיב הבעל-שם-טוב לדבריו ואמר לו: "סדר התשובה שנתן לך הרב עיירך, נכון הוא. שוב בפעם הרביעית אל בית הכנסת והנח את הנרות, ואני מבטיחך שהפעם לא יאירע לך מאומה, ובגדרו, מסר לו הבעל-שם-טוב מקתב ובקש ממנו למסור לאברך רבי מיכל שישב בבית המדרש.

הפעם עלה בידו של העגלון לבצע את משימתו והנרות דלקו ללא דפי. פתח רבי מיכל את המקתב וקרא בו, כי הבעל-שם-טוב מזמינו לבוא אליו למציבו'.

הדבר היה ביום שלישי בשבת, ורבי מיכל מצא שיש זמן רב כדי לנסע למציבו' ואף לחזור עוד לפני השבת. שכן עגלה אחת ובקש מהעגלון להובילו אל העיר מציבו' הסמוכה. הדרך היתה אמונה להקשיב פמה שעות ספורות, אולם מעשה ששן הצליח. הסוסים נטו מהדרך הישנה והחלו לתעות בדרכים שונות ומשונות שרבי מיכל לא בקר בהן מימיו, ואפילו העגלון המנסה בדרכים לא ידע לאן הגיע. נסו בה נכה, אך ללא הצלחה.

בינתיים, עברו עליהם פמה ימים והגיע יום ששי. במשך שעות ארוכות נסו לצאת מן הסבך ולעלות על דרך המלך, ובאשר עלה הדבר בידם, היה זה כבר בשעות אחר הצהריים המאוחרות. השמש החלה לנטות מערבה ורבי מיכל עדין יושב בעגלתו וכל לבו דוי. פחד וחלחלה היו מנת חלקו מחשש חלול שבת והוא לא ידע את נפשו. לפתע, גלה העגלון כי הדרך נהירה לו ותוך זמן קצר מצאו את עצמם בעיר מציבו', אליה הגיעו דקות ספורות טרם ירדה השבת לעולם. רבי מיכל נכנס טרופ נשימה אל הבעל-שם-טוב וכלו רעד, שמא חלל את השבת.

והבעל-שם-טוב נענה לו: "מיכל בני, הצלתי אותך מחלול שבת. עכשו ראית, כי יהודי שנכשל בחלול שבת והוא מצר ודואג על כך ולבו נשבר בקרבו, איז מספיקה תרומת נרות בשבילו ותשובתו מתקבלת בשמים באקף עולות".

מאזרות

רבי שמעון נתן נטע מללוב ז"ע
ליזם ההלולא ג' בתשרי, צום גדליה, תר"צ

נולד בצפת בל"ג בעומר תר"ל, לאביו רבי דוד צבי שלמה בידרמן מללוב, נינו של רבי דוד מללוב, ונשא את בת רבי יוסף צינורט מקרקא.

מנעוריו דבק בתורה והיה מראשוני חכמי הקהלה בישיבת שער השמים. פעמים מספר נסע לארצות הגולה ובקר בהיכליהם של צדיקי הדור. במשך חמש עשרה שנה שהה בעיר קרקא ושם התפרסם בצדיק וקדוש עליו, בעל רוח הקדש ופועל ישועות, וחסידים רבים דבקו בו. מרת האמת היתה לו לרגליים ואמרו עליו שהוא ספר תורה חי הנתון בחותמו של הקב"ה, הוא האמת.

חסידיו בקרקא ראו אצלו מופתים וישועות מעל לדרך הטבע. בחור שעמד בסכנת גזים לצבא, התברך על ידו והוא שתרך בארץ פלאי. יהודי אחר שהיה צפוי למשפט קשה, נצל מענש בגנע האחרון בזכות ברכתו.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, נתפס כמרגל ובית המשפט הצבאי דן אותו לתליה בשבת קדש, ללא חקירה ודרישה. כשנודע הדבר, נסעו מיד ושהדו את השופטים, והללו הסכימו לדחות את גזר הדין בחדש. כל אותו זמן, התענה אביו שראה את צרתו ברוח קדשו, עד שיצא מן המצר לרוחה.

בשנת תרע"ח הסתלק אביו ורק בשנת תרפ"ו עלה לירושלים וקברו על מקומו בהנהגת חסידיו ללוב, אך לא האריך ימים וכעבר בארבע שנים הסתלק בגיל ששים.

יוסיף דעת

אחת התמיהות המפורסמות, שרבים טובים מתקשים בה, היא אטלת השברים והתרועה. בגמרא מובא, שרבי אבהו תיקן לתקוע שברים כעין אנוחות ארוכות ותרועה כעין אנוחות תכופות וקצרות, כדי להוציא מיד ספק מהי התרועה שהתורה ציוותה, אם גנוח גנח או ילולי ילל. ולכן תוקעים סדר תשר"ת, תש"ת ותת"ת. והתמיהה הידועה היא, כיצד נוצר הספק הזה במשך הדורות של עם ישראל. והרי מעשה הוא בכל שנה לתקוע בשופר וכלום מזה בבת אחת כל אנשי הדור, שלא היה לבני הדור הבא את מי לשאול? הרי כל אחד יכול לשאול את אביו ודקנו כיצד תקעו בזמנו, וכך תמשיך המסורת המקורית מימות משה רבנו לעבור מדור לדור. על תמיהה זו עמדו כבר הגאונים והראשונים ופירשו בדרכים שונות.

בתשובות הגאונים מובאת תשובתם של רב שרירא ורב האי גאון, שכבר בדורות הראשונים היה המנהג שונה בקרב קהילות ישראל, מהם עושים יבבות קלות ומהם תרועות יבבות כבדות שהן שברים, אלו ואלו יצאו ידי חובתם והיה הדבר נראה כחלוק, למרות שזה רק שינוי מנהג, ולכן תיקן רבי אבהו שיהיו כל ישראל מעשה אחד. הריטב"א ביאר, שאפשר לצאת ידי חובה בשניהם וכל אחד תקע כפי שנראה לו. ועוד ביאר, שבדורות הראשונים מימות משה והלאה ידעו היטב מהי התרועה כקול נשבר שאדם עושה בשעה שהוא שבור ואבל. אולם מכיוון שהדורות משתנים וגם הגיונים והטבעים משתנים, איז בדורות שלאחר מכן השתנתה גם צורת האנחה והשבר באדם, ולכן לא היו מריעין על שברם כמו הדורות הראשונים. יש שהיו מריעין כראשונים ויש ששינו, וכשבר רבי אבהו ומצא קהילות שונות בישראל, שכל אחת מהן מריעה באופן שונה, ווצרך לתקן את סדר השברים והתרועה, כדי לצאת ידי חובת שני הצדדים. יוצא אפוא לדבריו, שהתקיעה השתנתה בהתאם לשינוי צורת הגנינה וההבטאות האדם בשעת אבולו.

יהודי נותר יהודי בכל מקום ובכל מצב

יום בהיר ושטוף שמש, התחדש על פני היקום. שמים תכלים ובהירים הרחיבו את לבם של התלמידים שישבו על המרפבה בדרךם ללנטשנע. בדרךם פששו במעשיהם לפני בניסחם לקבל את פני רבם רבי שלמה לייב, ואת רב הזמן בלוי בשיחת רעים, חזרו על דברי תורה מרבים ושוחחו על גדלת רבם הקדוש. באשר עיפו מעט, נתנו בזמנן קולם ולבם התרונן משמחה בידעיה, כי עוד מעט ויגיעו למחוז חפצם, להתענג על צוף מתיקות אמרי רבם ונעם זיו פניו. בדרךם, בהחנינו בנער המשוטט על פני השדות, נער המחפש את עולמו במרחב היקום. קרב הנער אליהם ולבם התמלא חמלה על הנער, שעיניו הבהות והתוהות העידו על נפש בעליהן המספן. לאחר שיחה קצרה נודע להם, כי הנער הוא יתום מהוריו ויש לו משגים קולשים בלבד על התורה והמחזה.

"מה גדולה הרחמנות על נער כזה, אשר בעצמו אינו יודע כמה מספן הוא. עולם ומלואו לפניו, ואינו יודע ליהנות ממנו כלל", אמר אחד הזקנים שבחבורה. "מה אתם יושבים באפס מעש?" אמר אברהם צעיר, "על ידי אנהות לא תעזרו לו במאומה!" הוא עודד את הנער לעלות אל המרפבה ולנסע עמם ללנטשנע, שם יפרש הרבי את חסותו עליו ויחזקו. הנער לא הבין כלל איזו תועלת תצמח מנסיעתו אל הרבי, אולם באין לו מטרה ותכלית הסכים להצעה. באשר הגיעה המרפבה ללנטשנע, ירדו האברכים לטל ברכת שלום מרבים ולא שכחו לקחת עמם גם את הנער העוזב. התבונן הנער בכל ההמלה מסביב ולא הבין את פשרה. הוא חש באבל ביי חתנים, שאינו יכול להשתתף בשמחה הגדולה למרות רצונו.

אולם, למרות בערותו של הנער בענייני יהדות ואי הבנתו בדרבי החסידות, נחרתה דמותו המרשימה של הרבי עמו כלבו. כשעמד בתור לקבל ממנו שלום, עבר רעד בעצמותיו. הרבי הביט בו בעיניו החודרות והנוקבות, והוא חש באלו הוא חושף את צפונותיו וחודר אל תוככי קרבו. כל יסוריו ותלאותיו פאלו התפרקו לפני הרבי והוא חש בו כאב אציל ורחום. הנער נקשר אל הרבי בקשר אמיתי בזכות מבט אחד בלבד, אך הנער לא יכול היה להתעקב יותר, כי החסידים זרזוהו לפנות את מקומו לבאים אחריו. כשהשמיע הרבי את דברי תורתו, נדחק גם הוא בין החסידים והאזין לדבריו. מעט מאד הבין הנער מדבריו, אך זאת נקבע בלבו מדברי הרבי: "אין ליהודי להתנאש לעולם מדרך היהדות, כי בכל מקום ובכל מצב מסגל הוא להיות יהודי פשוט, וזאת בתנאי שיצא בקד בכל לבו".

שנים נקפו והאיש גדל לאיש. כל המארע שארע לו בלנטשנע השתפח מלבו, ורק דמותו הבלתי נשכחת של הרבי נחקקה בלבו וגם דבריו כי יהודי הוא בכל מקום ובכל זמן. ההדוד באזינו כל העת. בנדודיו הרבים, הצטרף הנער לחבורת סוחרים ולבסוף מצא את עצמו בעיר לונדון שבאנגליה. העיר ההומה והשוקקת חיים מצאה חן בעיניו, והוא החל לנסות את מזלו במסחר. למרבה הפלא, עלה בידו של הנער הנבצר וחסר ההשכלה, לעשות חיל בעסקיו ומהר מאד הפך לאיש עשיר ובעל נכסים רבים. עקב ידיעתו המעטת בתורה ומצות, החל להתרחק מהיהדות, ואשתו שהיתה אמן מזהר ישראל אך מחוץ הנאורים והמתקדמים, עודדה אותו להתרחק יותר. הוא התפכח לצור מחצבתו ורעה בשדות זרים, והתקיים בו "וישמן ישרון ויבעט".

ככל שעברו השנים, הלך עשרו וגדל אולם הנאתו לא היתה שלמה. יד ה' פגעה בו והוא התהלך ערירי ללא בנים. לילה אחד, בשכבו על משתו המפארת, ראה לפתע איש זקן שהוכיחו בפנים זעופות: "הלוא אמרתי לך כי יכול אדם להיות יהודי בכל מקום, ומדוע מתנבר אתה ליהדותך ורועה אתה בשדות זרים? למה עוזבת באר מים חיים לחצב בארת נשברים?" התעורר העשיר בבקעה, אולם אמר לעצמו כי החלומות שוא ודברון. לאחר שחלם בן פעמים ושלש, הבין כי דברים בגו. הוא נסה להזכר היכן ראה כבר בעבר הרחוק את הזקן, ולבסוף נזכר. "הרי זה הצדיק רבי שלמה לייב מלנטשנע!" הבתה בו המחשבה כבדק ומאותו רגע התהפכה רוחו עליו. הוא מאס בחייו הנכריים ובעשרו הרב והחליט לעלות לירושלים ולבלות בה את חייו בקדשה וטהרה. טרם יציאתו, נפרד מאשתו והעניק לה מחצית מרכושו, ובירושלים נשא אשה פשרה וה' חנן אותם בבן זכר שהמשיך את שרשרת הדורות והסב להם נחת מרבה כל ימיהם.

יתכן כי ספור זה לא היה נודע ברבים, אולם עלה חתנו של רבי שלמה לייב מלנטשנע לארץ הקודש, והוא פגש את האיש הלך בירושלים בעת שבה אליו לבקור עם בנו הרך, כדי להודיעו את גדל מעלת חתנו הקדוש. הרבנית, בתו של רבי שלמה לייב, ספרה את הספור בעת ששבה לבקור בעירה ללנטשנע, לבלתי ידח ממנו נדח.

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

בי ידיו ה' עמו וגו' - אחר שגמר ענין מבייסי אל עד סופם, חזר להבטיח לכללות ישראל שלא לעולם יריב אתם, כי ידיו ה' עמו - פרוש, נעמיד במשפט כוסות התרעלה אשר עברו ויראה צרות שעברו על הצדיקים, מהם הרגו מהם שרפו מהם הפשיטו ובשביל הצדיקים אשר נצטערו יתנחם, והוא אומר ועל עבדיו יתנחם, פרוש בשבילם יתנחם לומר די צרות הגלות. ועוד כשיראה ה' שאין כח בישראל להציל עצמן מהגלות, וכח אין בצדיקים לסר בשבט מוסר למרצו אל, גם לא ישארו בישראל אנשים גדולים ונביאים חוזים בעלי רוח הקדש ואין אשכול וגו', והוא אומר כי אצל יד, ובה אפס עצור, פרוש על דרך יעצר בעמי, פרוש שאין כח למדריכים בדרך ה' להדריכם, ועוזב פרוש, ומצד זה נראה העם עוזב, ואמר ישראל אי אלהימו הגם שאין מעשיהם מהגנים, אהעליפייכן יבוא בטענה לפני האלהים הרמוז בתבת צור, והוא חסיו בו כי ישראל הגם שירשיעו ויעברו על חלק ממצות ה', אהעליפייכן כל מחסיהם בה, ועליו סובלים דלות ושפלות, ונהגים על קדשת שמו, ועומדים ומצפים לצור גואלם והוא אומר חסיו בו:

ושמה לא תבוא אליהרץ וגו' - קשה, אחר שאמר ושמה לא תבוא, מה מקום לחור ולומר אליהרץ וגו'? ויתבאר על דרך אומרים ז"ל, שעתיד משה לבנס לארץ עם האבות לעתיד לבוא. ואמר וזהו, כי הוא יביא את ישראל אל הארץ בבוא גאלתם, ולזה כשאמר ה' ושמה לא תבוא, חש שיהיו הדברים נשמעים שמחליט לו ביאת הארץ לעולם ועד, לזה אמר אליהרץ אשראני נתן וגו' פרוש עתה, ולא אל אשר יתן לעתיד:

דברי הימים

בג' בתשרי, ובשנים שחלה בו שבת קודש נדחה לד' בתשרי, מתענים על הריגתו של גדליה בן אחיקם, ועל יום זה אמרו חז"ל: "קשה סילוקם של צדיקים כשריפת בית אלוקינו".

גדליהו בן אחיקם, היה ממשפחה מכובדת בירושלים בימי יאשיהו המלך. סבו היה שפן הסופר והתגלה טבעת חותם בלכיש עליה נכתב: "לגדליהו אשר על הבית", וייתכן שהוא גדליהו זה.

לאחר חורבן ירושלים ושריפת בית המקדש הראשון, בתשעה באב שנת ג'של"ח (וסימנך: שלח הקב"ה את עמו מארצו), מינה נבוכדנאצר מלך בבל את גדליהו על דלת העם, שהיו עובדי אדמה, כורמים ויובלים.

גדליהו בן אחיקם התיישב במצפה אשר בארץ בנימין, אזור 'נבי סמואל' של היום בו התגורר בעבר שמואל הנביא, והוא קרא לכל הפליטים של ירושלים לחזור אליה ולהתיישב בערי בנימין. באותם ימים, קם ישמעאל בן נתניה שהיה מזרע המלוכה ורקם קנוניה יחד עם בעלים מלך עמון, כדי לרצוח את גדליהו ולתפוס את השלטון במקומו.

ישמעאל הזמין את גדליה לסעודת ראש השנה, ושם רצחו נפש. לדעה אחת היה הדבר בראש השנה עצמו, ומפני שאי אפשר לצום בו דחאו לאחריו, ויש אומרים שרצחו בג' בתשרי.

גדליהו מלך במשך 52 יום, מתשעה באב ג'של"ח עד ראש השנה ג'של"ט, וסימנך: "גדליה" = 52.

משיב

מטעם

שחת לו לא בניו מומם (לכ. ה)

לא מטעם בלשון המפסיק ומשמעות הפסוק בלשון תמימה: האם שחת לו לאדם עצמו? לא! אלא בניו מומם, החסרונים בבנים עצמם. החפץ חיים הסביר בדרך דרש: המום שבאדם עצמו אינו בה חמור - לו לא, אולם המום יגדל אצל בניו, עד שיגיע להקטן הפסוק דור עקש ופתלתל.

כי יראה בראשית יד (לכ. לו)

תבת אלת נסוגה אחור בדין אתי מרחיק, אולם הו"ו בשוא נע למרות שהטעם בא"ת, כי במקורו היתה המלה צריכה להיות מטעמת מלוע. רש"י מפרש את אלת יד במשמעות של חזק, אולם ביום משתמשים במשג זה במונח של חסר אונים ורפיסות והמלה נגזרת מהשרש אול שפרושו נגמר והסתים. בטענות הוגים ביום אלת בחולם או קמץ קטן, אך לפי הנכתב כאן צריך לקרוא במקצת גדול.

הרנבו (לכ. מט)

בטעם רביעי, כי ארבעה שמות היו לו להר הזה: הר העברים, הר נבו, הר ההר, ראש הפסגה. ונקרא הר העברים, שנקברו בו שלשה שמותו שלא בטעיה של עברה, משה אהרן ומרים.

מדגש

בשירת האזינו, דבר משה בלשון מליצית לעם ישראל, הוכיח אותם על מעשיהם והתנבא על עתידם. השירה בנויה משני חצאי פסוק, שחוזרים על עצמם בלשון מקבילה ובמלים נרדפות, כגון: "האזינו השמים ואדברה" וממול זה "ותשמע הארץ אמרי פי", וכן הרב השירה. בפסוקי השירה יש שמוש בסימט של "מו" לשיבות של רבים, כגון: "צרימו", "אלחיומו", "זבחימו", וכן לגטיות הפעל. בדומה לזה מופיעה בשירות אחרות סימט של "תה" בהארכת תאר בלשון נקבה, כגון "אימתה" ועוד. כשירי המקרא מתמעט השמוש במלות היחס "את" ו"אשר", אין אחדות של תווים כמו השירה בדורות הנאונים ואחריהם, יש שמוש במשלים והשוואות והלשון ציורית ונמלצת.

ממלה

איש אחד בא אל הצדיק רבי ישראל מרז"ו ובקשה בפיו: "חוטא אני ורצוני לעשות תשובה". ויבן אפוא, שאל הצדיק, "מדוע אינך עושה תשובה?" "מפני שאני יודע כיצד עושים תשובה", השיב האיש.

"וכיצד ידעת לתא?" "הקשה הצדיק. "עשיתי עברות, ורק לאחר מכן נודע לי שחטאתי". השיבו הצדיק: "עשה כך גם עכשו. חזר כך מהמעשים הרעים והשבון התשובה כבר יבא מאליי".

לאחים הקדושים רבי אלימלך מליז'נסק ורבי זושא מאניפולי, היה אח שלישי שהיה בעל בית מזיגה בכפר אחד. פעם החליטו תלמידי רבי אלימלך לנסע אליו ולתהות על קנקנו, כי הבינו שבודאי הוא צדיק נסתר. כשבאו אליו, ראו כיצד הוא עומד כל היום ומוכר יין-שרף לערלים. חפשו ובלשו אחריו ולא ראו אצלו דברים נשגבים, אך שמו לבם שמדי פעם הוא רושם משהו בפנקס נסתר. כשפנה היום, בקשו התלמידים רשות ללון בבית המזיגה שלו והוא הסכים. עלו בלם על יצועיהם ובאישון לילה שמעו כיצד יושב האיש וקורא מתוך הפנקס, מתמרמר ובוכה בדמעות שלישי. לא הצליחו התלמידים להתאפק ושאלוהו מדוע הוא עושה כן. ספר להם האיש, כי במשך היום בכל פעם שנדמה לו שעשה איזה חטא אפלו בנדנד קל או איזה הרהור עברה, הוא רושם מיד על הפנקס ובלילה אינו הולך לישון עד שהוא שב בתשובה מעמק הלב. וזה לו האות שהשובתו התקבלה, באשר הוא רואה שהכתב נמחק מהפנקס, אז הוא יודע שגם בשמים נמחק החטא שלו.

הראשונים שעלו לארץ הקודש והחיו בה את הישוב היהודי, היו תלמידי הבעל-שם-טוב בראשות רבי מנחם מנדל מויטפסק ורבי אברהם מקליסק. צדיקי הדור נחלצו לעזרתם של תושבי ארץ הקודש והקימו למענם קפוח צדקה בערי הגולה, ושלחו בקביעות את תמיכתם לראשי הכולל בארץ. היו תקופות רבות שההוצאות גדלו וראשי הכוללים נאלצו לטל להנאות, כדי לכלכל את התושבים ולהצילם מרדת שחת. פעם אחת, השתגר חוב גדול על צואריו של רבי אברהם מקליסק, אותו היה חייב לכולל הספרדים בטבריה. בא אליו באחד משפרת ימי תשובה, אחד מראשי הכולל הספרדי והציע לו להקטין את החוב על ידי פדיון כפרות. נענה הקליסקר ואמר: "הצדק אתו, אלא שבעיני איך לו פנים של בן אדם. והרי עכשו, צריך אדם מישראל לראות כיצד להתרצות פעבר אל אונזיו, וכיצד יש לו פנאי למחשבות כאלו בזמן כה מרוקם?"

בעל עברה אחד, הגיע אל רבי מרדכי מלכוויטש והתנדב לפניו על מעשיו הרעים ובקש דרך תשובה, ואפלו אם תהיה הדרך קשה ורצופת ענוים וסגופים. שאלו הרבי: "האם תקבל על עצמך לקים את דברי ולא לסור מהם ימין ושמאל?", הסכים האיש ורבי מרדכי אמר: "ובכן, זאת אני מצוה אותך. מהיום והלאה תאכל בסעדת שחרית פת חטים נקה עם תרנגולת צלוייה, יחד עם מאכלים טובים ושמינים ובשר בקר משבח. לאחר מכן תשתה בכל יום בקבוק יין טוב ותנחם היטב. וגם בסעדה של ערבית תעשה כן בלי שום שנוי. תישן בלילה על מטה מצעת כראוי, ולא תעשה שום סגוף חס ושלום. ככה תתנהג שנה שלמה ובכללות השנה תחזר אלי ואז נראה מה לעשות". הדברים עוררו תמיהה גדולה אצל האיש. בטוח היה, שהצדיק יגזר עליו תעניות וסגופים קשים, כגונלי שלג וצומות ארבים, אבל להתענג זמן כה רב בתענוגי עולם הזה, לזאת לא כלל. אך חזקה עליו דעתו של הרבי והוא קים את כל דבריו בהדור. אולם, בשעה שהיה יושב לאכל ולשתות, היה מהרהר בלבו: "אנכי החוטא ופושע, שמרדתי באלקים חיים והטבעתי את נפשי האצלה משמי מרומים ביון מצולה ובעמק הקלפות, כיצד אוכל להתענג בתענוגי העולם ובמעדנים ערבים? הלוא ראוי היה לי לגרם בחצץ שני ולאכל מרורות!" כך היה האיש מתמרמר בכל זמן הסעדה, מעיי נהפכו בקרבו ובקשי הצליח להכניס לפיו מאכל כל שהוא. טרם החל ב'תהליך התשובה' שלו, היה האיש בריא ובעל בשר, אולם מרב בכיותיו ואנחותיו, הלך האיש ונעשה דל ושוהף מיום ליום, עד כי במשך השנה צפד בשרו על עורו והפך לשלד יבש וכחו סר מעליו. בכללות השנה, נסע ללכוויטש והגיע לשם באפיסת כחות מחלטת. כשבא אל הצדיק, הביט אליו ואמר: "ידי! נתן לו הנהגה אחרת ונעשה בעל תשובה גמור כל ימי חייו.

אמר רבי יצחק בלזר: "ידוע שהשטן מתבלבל בשעת התקיעות בראש השנה, והוא נבהל וחושב כי נשמעת תקיעת שופרו של משיח והגיעה עת הגאולה, למרות שבכר אלפי שנים שומע השטן את תקיעות השופר בראש השנה. ואם יש אדם שנופל בעבותות הראש וחושב, הלוא עברו עלי כבר הרבה שנים וימים נוראים עם תקיעות שופר ולא עשיתי תשובה, ואם כך איך לי תקנה, הרי אדם כזה גרוע מן השטן..."

אמר רבי חז"ל "אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות". כמו כן, אין אדם עושה תשובה אלא אם נכנסה בו רוח טהרה מקרוב, או על ידי קיום התורה והמצוות, ומתגלה לפניו הטוב הגדול (שפת אמת)